

Література

1. Сохань П. Вогонь вічної дружби. – К., 1966; Сохань П. Очерки истории украинско–болгарских связей. – К., 1976;
2. Павленко В. Українсько-болгарські взаємини 1918-1939 рр. – К., 1995; Павленко В. Діяльність болгарської дипломатичної місії в Україні. 1918-1919 рр. // Проблеми слов'язознавства. – 1993. – Вип. 45. – С. 3-14; Павленко В. Дипломатична місія УНР в Болгарії (1918 – 1920 рр.) // Український історичний журнал. – 1992. – № 12. – С. 18-31.
3. Шульгин О. Про нашу міжнародну політику // Український вісник. Орган незалежної республікансько-демократичної думки. – 1925. – 3б. II. – С.3.
4. Там же. – С.5.
5. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923. У 2-х томах – Т.1. – Ужгород, 1932. – С. 295.
6. Стоянов Н. Южна Добруджа се върна на майката – родина // Списание на Българското икономическо дружество. – 1940. – Год. XXXIX. – Кн. 7. – С.433-435.
7. Радославов В. Бългaрия и световната криза. – Софія, 1993. – С. 130-131.
8. Там же. – С. 130.
9. ЦДА Республіки Болгарії. – Ф. 176, оп. 3, спр. 602, арк 5.

*Кравченко А.А.
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова*

ВСЕУКРАЇНСЬКА УЧИТЕЛЬСЬКА СПІЛКА – ПЕРШЕ ПРОФЕСІЙНЕ ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВЧИТЕЛІВ: КРОКИ СТАНОВЛЕННЯ

Замисел самостійної національної освітньої політики в колах української інтелігенції назрівав давно. Першим кроком для впровадження його в життя могло стати створення різноманітних освітніх об'єднань в основу роботи яких була б покладена українська національна ідея. На межі XIX-XX століть з'являється думка про об'єднання учителів-українців у власну, окрему від загальноросійських, професійну спілку. Але реально створити професійну організацію українських вчителів стало можливим лише в роки першої революції в Росії 1905-1907 років. "Ідея українзації народної освіти була вже тоді не тільки досить поширена й популярна, але до того, як думалося, стояла

навіть на черзі до переведення в життя: чекали тільки на законну санкцію її в Першій Державній Думі Першу спробу організувати українське вчительство вдалось реалізувати у 1906 році. Українське передові вчителі намагались поставити питання про повне самовизначення України в галузі освіти та організацію власної української школи. Першим учительським з'їздом, в якому офіційно могла взяти участь Всеукраїнська спілка учителів, яка на той час діяла нелегально, був Всеросійський учительський з'їзд, що проходив у 1906 році. Щоб мати можливість послати на цей з'їзд делегацію вчителів-українців за ініціативою Б. Грінченка було вирішено створити власну учительську організацію. В кінці травня 1906 року таємно відбулися установчі збори в редакції газети "Громадська Думка", що містилась тоді на Михайлівській вулиці. На цих зборах створено першу таку організацію під назвою "Всеукраїнська спілка учителів" (ВУС). Учасник того зібрання С. Черкасенко опублікував у першому номері журналу "Вільна українська школа" за 1917 рік спогади про ті події. На зборах, крім Черкасенка були присутні Б. Грінченко, як організатор зборів, В. Доманицький, С. Єфремов, В. Дурдуківський, В. Чеховський та інші. Учасники зборів ухвалили статут, програму і тактику Спілки та вибрали Черкасенка та Крупського делегатами на Всеросійський Учительський З'їзд.

Перед організаційним з'їздом було вирішено скликати конференцію членів національних учительських організацій. Ця конференція мала сформулювати вимоги національних груп, щоб дійти необхідної орієнтації на з'їзді за умови непримиренності прихильників повного самовизначення у галузі освіти. До з'їзду було розроблено Статут Всеукраїнської спілки учителів і діячів народної освіти. В ньому відобразилось прагнення надати не лише професійний, а й політичний напрямок діяльності Спілки. Так у розділі "Програма і тактика Спілки" перший параграф статуту зазначав, що "Всеукраїнська Спілка Вчителів і діячів народної освіти засновується для боротьби за ґрунтовну перебудову справи народної освіти на Вкраїні – на підвалинах свободи, демократизації та націоналізації школи". У своїй подальшій діяльності Спілка ставила за мету домагатись введення безплатного обов'язкового початкового навчання, а згодом щоб і все навчання, "від нижчого до вищого" стало безплатним; щоб справою народної освіти на Україні керував Український Національний Сейм, а в національних школах для українського народу навчання провадилось українською мовою. Крім того ставилась вимога, щоб у нижчих школах, учительських семінаріях і інститутах навчання українською мовою впроваджувалось негайно, а у середніх школах було необхідно як найшвидше розпочати вивчення української мови та

літератури, географії і історії українського народу. За цією програмою інші народи мали право на школи зі своєю мовою навчання. Висувалась ідея, що вивчення Закону Божого у школах повинно стати не обов'язковим предметом.

Статутом передбачались і організаційні основи Спілки. ВУС складалась з місцевих автономних груп в кожному з котрих входило не менше як 5 членів, які в свою чергу за бажанням могли об'єднуватися у місцеві спілки. Центральним органом Спілки вважався заїзд делегатів місцевих груп і місцевих спілок, а також центральне бюро, обране загальним зїздом на рік. За статутом зїзд делегатів Спілки встановлював бюджет ВУС, змінював в разі потреби статут, давав інструкцію центральному бюро, і взагалі вирішував всі справи Спілки. Статут мав досить велике значення і ніс вагомий потенціал для подальшого розвитку українського шкільництва, за словами С.Черкасенка "цей статут є сторінкою, і одною, коли хочете, з найцікавіших, в історії української школи: це один з етапів її, це одна із спроб воскресити померлого, здавалося, навіки Лазаря на третій день, як його поховано". Тож до загальноросійського учительського зїзду вчителі-українці мали власну програму дій, розробку структури своєї вчительської організації і велике прагнення щодо створення національної освіти і національної школи. Але надії на те, що зїзд утворить Всеросійський учительський союз на принципах національного представництва було не багато.

Перший Всеросійський Учительський зїзд відбувся 6-12 липня 1906 року в с. Юстілля що у Фінляндії "... яка в той час була за межами "досягаємости", а тому й давала притулок усім, ким занадто вже цікавився російський коронований кат". Українська делегація приймала участь у зїзді, хоча і з правом дорадчого голосу, задля вирішення національного питання. Всього ж у цьому зїзді приймало участь біля 400 учасників. Гострі дискусії на зїзді виникли між прихильниками професійного напрямку діяльності учительських організацій та їх опонентами – прибічниками політично-професійного ухилу Спілки. Зрештою резолюції зїзду дозволялось вчителству різних народностей Росії утворювати свої окремі вчительські професійні спілки і в такому вигляді входити, як окремі частини у велику Всеросійську Учительську Спілку. Таким чином це рішення давало дозвіл на існування Всеукраїнській спілці вчителів. Що стосується рішення про політичну діяльність учительських спілок, то рішення зїзду не співпадало з прагненнями вчителів-українців – політичні пункти статуту Всеукраїнської спілки вчителів ухвалено не було. Замість цього запропоновано кожному, хто крім професійної діяльності прагне займатись ще й політикою, стати членом відповідної партії і на цих засадах працювати в політичній сфері.

Але Всеукраїнській спілці вчителів, як і Всеросійському учительському союзу не судилось, поки що, свої рішення втілити в життя. Незабаром розпочалися карні експедиції Миколи II і ідея об'єднання діяльності вчителів знову пішла у підпілля. Але робота Всеукраїнської спілки вчителів не була припинена зовсім, вона проявлялась через активні виступи вчителів на вчительських курсах і з'їздах.

Спроби об'єднати українське вчительство велись і іншим способом. З цією метою у Києві у 1910 році почав виходити друком педагогічний журнал "Світло", а ще раніше у Полтаві було засновано видавництво "Український учитель", які не давали погаснути ідеї української школи і свідомості українського вчителя. На чолі цих утворень стояли Г.Шерстюк, Я.Чепіга, С.Русова, нагадуючи своїми численними статтями, що українська ідея не вмерла, а тільки приглушена, чекає на кращі часи.

Слід зазначити, що на Всеросійському з'їзді вчителів який проходив у грудні 1913 року у Петербурзі знову було поставлено питання українізації школи в Україні, що також не давало погаснути ідеї українізації освіти. Велику увагу підготовці народного учительства до цього з'їзду приділяв журнал "Світло" на сторінках якого перед початком з'їзду вийшло ряд статей, присвячених цій події. Всеросійський учительський з'їзд був скликаний за ініціативою "Петербурзького товариства грамотності" та за дозволом уряду з ціллю ґрунтовно обміркувати реформи народної школи в царській імперії. З'їзд нарахував 7 тисяч учасників і тривав дев'ять днів. На ньому працювало п'ять секцій і три комісії, одна з яких називалась "Комиссия по инородческим школам" і саме в програму діяльності цієї комісії було включено всі українські доклади. Лише доповідь Софії Русової про підготовку вчителів до народних шкіл потрапила до загальної секції, яка займалась цими питаннями. "Комиссия по инородческим школам" працювала з 23 по 30 грудня 1913 року і прийняла постанову про українську школу: "Обміркувавши доклади про українську школу і беручи на увагу, що для досягнення поставлених нар. школі освітніх завдань і завдання виховання – школа повинна бути близькою і рідною людности по мові і по всьому своєму укладу, – теперішня ж постановка шкільної справи в місцевостях з українською людністю не задовольняє цим завданням, роблячи шкоду не тільки українській людності, але й всій державі, – комісія по справах инородчеської школи визнає необхідним, щоб 1) по школах, як загальних, так і професійних і місцевостях з українською людністю, навчання всіх предметів одбувалось на українській мові; 2) навчання руській мові, як обов'язковому предмету, починаючи з 3 року навчання, – було поставлено на належну височінь і визволено від служіння

завданням, далеким школі; 3) було заведене вивчення української мови, історії та географії краю; 4) шкільні підручники та приладдя і по своєму змісту були пристосовані до умов життя народу; 5) навчання на другому ступеневі початкової школи, а також позашкільна освіта, в тому числі, – дошкільне виховання, одбувалось українською мовою; 6) в бібліотеках і місцевостях з українською людністю були книжки і на українській мові; 7) в учительських школах, педагогічному класі жіночих гімназій, а також на тимчасових і постійних учительських курсах було заведене для потрібної підготовки вчителів початкових шкіл вивчення української мови, історії, літератури і географії краю; 8) по вищих школах в місцевостях з українською людністю були заведені кафедри українознавства з метою підготовки вчителів для педагогічних шкіл і курсів". Для того часу ця постанова була досить сміливою, але конче необхідною для справи відродження, становлення та розвитку української національної школи. Нажаль ця постанова не мала реального втілення в життя.

З початком 1917 року та зміною політичної ситуації в державі українське вчительство отримало можливість відновити свою діяльність по утворенню української національної школи. Після Лютневої революції 1917 року розпочалась "інтенсивна організація вчительства України". Більш інтенсивно організовувалось вчительство в містах, маючи для цього кращі умови. Так виникають учительські союзи, піднімається питання про приєднання до Всеросійського Вчительського Союзу.

Для впровадження ідеї розвитку української шкільної освіти крім професійного об'єднання виникає громадське "Товариство ширення шкільної освіти на Україні". Воно було створено 6 березня 1917 року київськими вчителями-українцями за ініціативою і при безпосередній участі директора Тетьянівської гімназії І.Стешенка. Цю гімназію для біженців Іван Стешенко очолював з 1915 року. Тут навчались діти галичан, насильно вивезених до Києва під час окупації Галичини російською армією.

Думка про потребу української професійної організації вчителів набуває в нових історичних обставинах особливої необхідності і негайного вирішення. Ідею потрібності такої організації підносить у своєму докладі на I-му Всеукраїнському учительському з'їзді С.Ф.Русова у квітні 1917 року. Така ж думка була винесена на курсах підготовки лекторів для українських літніх учительських курсів, що були організовані Товариством Шкільної Освіти. До здійснення задуму було вирішено приступити негайно. Для цього було утворено комісію для підготовки справи, яка складалась з трьох представників від лекторських курсів і по троє представників від агітаційних курсів,

організованих інформаційним бюро Київського губернського земства, і політично-педагогічних, організованих Київським повітовим земством, що відбувались тоді одночасно в Києві, та три представники від шкільного відділу при Центральній Раді. Ця комісія виробила: 1) проект тимчасового статуту під назвою "Основні принципи об'єднання учителів українців у Всеукраїнську Учительську Спілку"; 2) проект організації "Тимчасового Центрального Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки".

30 травня 1917 року у Києві відбулися перші організаційні збори Всеукраїнської учительської спілки із учителів трьох курсів, що з'їхалися з усієї України, в кількості до 400 чоловік. Головою цих зборів був І.М.Стешенко. Микола Кукурудзяк і Майя Собчинська у своїй статті "З історії Всеукраїнської учительської спілки періоду українських національно-визвольних змагань" слушно зауважують, що Всеукраїнська учительська спілка, як професійна організація "учителів і діячів народної освіти" організаційно відродилася у травні 1917 р., а не у квітні, як це пишеться в "Енциклопедії українознавства".

"Так відродилася Всеукраїнська Учительська Спілка, закладена ще в 900 роках українськими вчителями й ідеологами української школи Грінченком, Черкасенком, Єфремовим та іншими", – писав С.Поспернак. Зв'язок відродженої організації з ВУС попередніх років підкреслювався і в "Справозданні Центрального Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки" у якому говорилося: "Не кажемо "заснування", а "відродження", бо Всеукраїнська Учительська Спілка нинішня має ідейний зв'язок з Всеукраїнською Учительською Спілкою, що існувала в дев'яностих роках минулого століття і була заснована ідеологами української національної школи і освіти... Принципи статуту першої лягли підвалиною статуту нинішньої, журнал "Вільна Українська Школа" продовжує національно-педагогічну роботу журналу "Світло", що видавався до війни 1914 року, навіть деякі із учасників попередньої Спілки прийняли участь у відродженні нинішньої.

Утворене згідно проекту від 30 травня Тимчасове центральне бюро Всеукраїнської учительської спілки, проіснувало літо 1917 року. Воно заклало підвалини організації Всеукраїнської учительської спілки, розробило статут, підготувало Перший професійний з'їзд 13-15 серпня 1917 року, звітувало на цьому з'їзді про свою діяльність за цей період і склало свої обов'язки. Так організувалось українське вчительство в свою першу професійну організацію що прагнула стояти на захисті інтересів українського вчительства, української школи, всієї української людності.

Отже, Всеукраїнська учительська спілка була організаційно утворена влітку 1906 року. Сам факт створення української професійної організації вчителів сприяв ствердженню української національної ідеї та укріпленню думки про необхідність українізації освіти на українських землях. Розробка програмних документів ВУС визначила шляхи її діяльності та поряд з освітніми задачами поставила проблему вирішення задач національно-політичних. І хоча в період з 1906 по 1917 роки Спілка не змогла розгорнути свою діяльність, її програмні документи стали вагомим підґрунтям для подальшої організаційної роботи вчителів-українців.

Всеукраїнська учительська спілка, відновивши свою діяльність у травні 1917 року, стала першою професійною організацією українського вчителства, об'єднавши навколо себе українські національні освітні кола для справи відродження української державної національної освіти. Ця учительська організація, за вимогами часу, не обмежилась вирішенням лише професійних питань, а вела активну громадсько-політичну роботу.

Література

1. Вільна Українська Школа: Орган Всеукраїнської учительської спілки. – К., 1917. – № 1. – С. 12.
2. Черкасенко С. Всеукраїнська Спілка Учителів в 1900 рр. // Вільна Українська Школа: Орган Всеукраїнської учительської спілки. – К., 1917. – № 1. – С. 12.
3. Васькович Г. Шкільництво в Україні (1905-1920рр.). – К., 1996. – С.54.
4. Вільна Українська Школа: Орган Всеукраїнської учительської спілки. – К., 1917. – № 1. – С. 13.
5. Вільна Українська Школа: Орган Всеукраїнської учительської спілки. – К., 1917. – № 1. – С. 14 – 15.
6. Черкасенко С. Всеукраїнська Спілка Учителів в 1900 рр. // Вільна Українська Школа: Орган Всеукраїнської учительської спілки. – К., 1917. – № 1. – С. 13.
7. Черкасенко С. Всеукраїнська Спілка Учителів в 1900 рр. // Вільна Українська Школа: Орган Всеукраїнської учительської спілки. – К., 1917. – № 1. – С. 16 – 17.
8. Черкасенко С. Всеукраїнська Спілка Учителів в 1900 рр. // Вільна Українська Школа: Орган Всеукраїнської учительської спілки. – К., 1917. – № 1. – С. 18 – 19.
9. Васькович Г. Шкільництво в Україні (1905-1920рр.). – К., 1996. – С.55.
10. Світло. – 1914. – ч. 6 (за лютий). -С. 59-62.

11. Постернак С. Із історії освітнього руху на Україні за часів революції 1917-1919 рр. – К.: Друкар, 1920. – С.116.
12. Відділ рукописів Центральної наукової бібліотеки ім. В.Вернадського. – Ф.227.- № 15. – Арк. 1.
13. Довідник з історії України / За ред. І.З.Підкови, Р.М.Шуста. – Т. 3. – К.: Генеза, 1999. – С. 276.
14. Рідне слово. – 1917. – 15 квітня.
15. Sprawozdania Centralnego Biura Всеукраїнської Учительської Спілки (від 15 серпня 1917 р. до 1 січня 1919 р.). II З'їзд делегатів Всеукраїнської Учительської Спілки 15-18 січня 1919 р. Доклади, протоколи, резолюції. – К., 1919. – С.18-30.
16. Кукурудзяк М., Собчинська М. З історії Всеукраїнської учительської спілки періоду українських національно-визвольних змагань. Збірник праць до 120-річчя з дня народження Симона Петлюри та 80-річчя Кам'янецької доби Української Народної Республіки. – Фастів: Поліфаст, 1999. – С. 171.
17. Постернак С. Із історії освітнього руху на Україні за часів революції 1917-1919 рр. – К.: Друкар, 1920. – С.117.
18. Sprawozdania Centralnego Biura Всеукраїнської Учительської Спілки (від 15 серпня 1917 р. до 1 січня 1919 р.). II З'їзд делегатів Всеукраїнської Учительської Спілки 15-18 січня 1919 р. Доклади, протоколи, резолюції. – К., 1919. – С.18-30.

Луцак О.О.

Київський національний університет культури і мистецтва

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ РУХ НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В РОСІЇ

Проблеми національних спільнот – це здебільшого проблеми культурного порядку, тому вирішувати їх доцільно через національно-культурні товариства. В своїй діяльності ці товариства концентрують запити спільнот, висувають лідерів на основі демократичних процедур, і таке представництво, хай навіть не цілком досконале, набагато краще, ніж апаратне формування структур.

Сьогодні національно-культурний рух в Росії об'єктивно є демократичним, спрямованим на розкриття особистого потенціалу кожної людини. Він виховує повагу до культур і менталітету всіх народів, повагу до